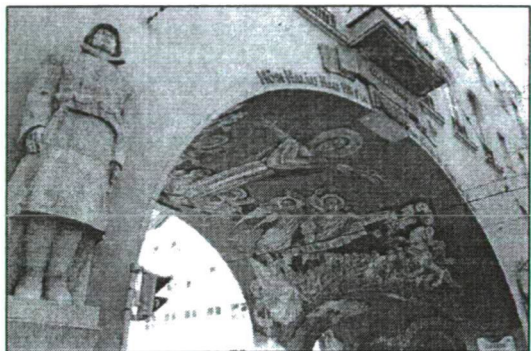

Értékeink

A szegedi Hősök kapuja

Szegeden a Hősök kapuja ma újra eredeti szépségében látható, miután 2001-ben Aba-Novák Vilmos nagyszerű freskói ismét napvilágra kerültek, s újból felavatták ezt a különleges értékű világháborús emlékművet.

Aba Novák Vilmos (1894–1941) festőművész, grafikus a római iskola – a római Collegium Hungaricumban a két világháború között tanult – jelentős művészeinek csoportjához tartozott, akik az itáliai neoklasszicizmus hatása alatt monumentális feladatokra vállalkoztak.

Egyházi és magyar nemzeti történelmi tárgyú remek falfestményeivel Aba-Novák az élre került. Művészetszemlélete, alkotói génusza elismertté tette.

A szegedi Hősök kapuja életművének kiemelkedő teljesítménye, remeke. Az I. világháború magyar halottairól, sebesültjeiről, vagyis az áldozatokról szól. A hangvétel, ahogy a témát megragadta, ábrázolta, páratlan volt hazánkban az 1930-as évek derekán. Hitelesen, valóságghűen tudta a történeteket idézni! Hiszen alig kezdte el a Képzőművészeti Főiskolát, amikor kitört az I. világháború, s mert ép, egészséges, daliás fiatalember volt, egyszerre behívták frontszolgálatra. Idegen volt tőle a katonaelet, de igyekezett végig becsülettel helytállni. A becsület nála főként a bajtársiasság volt. Az első időben Galíciába vitték, ahol súlyosan megsebesült a válla: fél évig béna volt a jobb karja, ami kegyetlen dolog annak, aki festőművész akar lenni... Lassan helyrejött, de élete végéig érezte a sebesülést. Ahogy felgyógyult, máris küldték az olasz frontra. Ez még kegyetlenebb volt, mint a galíciái. A hátralévő időt ott töltötte az összeomlásig.

Mindvégig benne éltek az elszenvedett testi-lelki kínok, az emberhez méltatlan élet, a félelem. Ezt festette meg!

A szenvedés és a szörnyű, emberhez méltatlan helyzetek sorakoznak nemcsak a katonák, hanem a katonák után árván maradt gyermekek, özvegyek, anyák alakjain is, akikről nem nagyon illet akkoriban idehaza beszélni. Itt asszonyok és a magára maradt családok küszködnek, mert a férjeiket, fiaikat elvitték, elpusztították! Monumentális falfestészet ez!

Ne vakolj freskóra! A török hódoltság óta először az 1945-öt követő esztendőekben esett meg a történelmünkben, hogy a fennálló hatalom igyekezett minden olyat eltakarítani közterekről, középületeinkből, ami világnézetével ellentétes volt.

A háború utáni nemzedékeknek ezért volt a szegedi Hősök kapuja is egy szürkére vakolt betonkolosszus. A falképet ugyanis cementes habarccsal fröcskölték be. Ez sokkal keményebb volt, mint az eredeti vakolat, amelyre a festmény készült. Csak a szegediek elbeszéléseiből lehetett tudni arról, hogy a cementréteg alatt Közép-Európa legnagyobb méretű kültéri falfestménye rejtőzik.

Mementő ez a kapu! Hányatott sorsa, megcsonkítása a huszadik századi magyar történelem politikai és kulturális életének tanúságtevője. A világszínvonalon helyreállított freskók a hazai restaurátorok kitűnő szakértelmét hirdetik – reméljük háborítatlanul – a jövő évszázadokban is.

Hangulatébresztő műemlék – Vízialom Velemben

Kőszeg-Hegyalja egyik ékessége, nevezetessége Velem. Csodálatos környezetben, a Kőszegi hegység délkeleti lejtőjén fekszik. A szubalpin levegőjű községben, különösen nyáron, igen élénk az üdülélet. A falu feletti zöld erdőben, a Szent Vid-hegy tetején, 568 m magasságban emelkedik a már messziről látható, XIII. századi őrtornyot is magába foglaló búcsújáró hely, a patinás Szent Vid-kápolna.

Az ódon, máig működőképes vízialom a szomszédos Kőszegszerdahely falu végénél, Velem határán található. Az országos érdeklődésre számot tartó együttes fő látványossága a több emelet magasságú, felülcsapó vízierékkel rendelkező, ódon vízialom, de – az ugyancsak 1981-ben felújított – régi molnárház, a kiállítóterem, a lakóház szintén vonzza az érdeklődőket, miként a ma is jó állapotú borospince, amelynek zsúpfődeles padlásán nyert egykor menedéket Savanyú Jóska (1845–1907), a híres bakonyi betyár a pandúroktól szorongatva.

Levéltári iratok legkorábban 1568-ban említik a malmot, mely akkor a Batthyányaké volt. Századokkal később a rohonci Sibrik-uradalomhoz tartozott. 1828. évben az ellenőrző jelentés azt jegyzi a működő malomról, hogy „.... két falu határában, egy kis patakon van.” Ez a régi malom – mely a mai helyén volt – zsúpfedelű, boronafalú épületben működött. Két vizeskerék hajtotta, és két őrlőkövel működött: az egyikkel őrltek, a másikkal daráltak.

A malmot régebben Schulte malomnak hívták (egykori tulajdonosaikról, a Felsőörről származó Schulte családban apáról fiúra szállt a molnármesterség), a környékbeliek pedig napjainkban is a legkorábbi nevén, Réti malomként emlegetik. A malmot hajtó vizeskerékre kikövezett, betonozott kis csatornán vezették a vizet, melynek mennyiségét zsilippel szabályozták. Majd amikor a malom Wohanka-féle motort is kapott, lehetővé vált a működtetése a nyári, vízhiányos, aszályos időszakban is. Ekkor már villanyvilágítással is ellátták. 1950-ben – az ország többi kismalmával együtt – államosították, de a Réti malom még 1952-ig őrlt, aztán véglegesen leállt.

A vízialom és környezete szerencsére máig olyan maradt, amilyennek az egykori molnárok építették. Kifejezi a malom táji jellegét, és őrzi a századvégi, század eleji magyar visszaöntéses malom ipartörténeti hagyományát, és alkalmas arra, hogy a látogató érdeklődők – akár csoportosan is – megtekinthessék. A malom működése az épületben – az eredeti állapotnak megfelelően – szintről szintre most is nyomon követhető.

A malmon kívül a telepen található molnárház mellett a gazdasági épületeket is felújították, ahol régi malmi gépek és eszközök láthatók (melyek bemutatása azért is indokolt, mert Vas megye olyan malomgépgyártói helyzetben volt, amelyhez legfőljebb Budapest hasonlítható), továbbá a molnárok életével kapcsolatos dokumentumok: kézialom, törőmozsár, fából készült szíjtárcsák s a kővágáshoz használt eszközök, de a velemi ásatások nyomán előkerült bronzkori őrlőkövek is. A csepregi malom céhszabályzata mellett – korabeli, régies írásmóddal – kivonatot a Vas vármegyei malomtulajdonosok 1820. évi gyűlésének jegyzőkönyvéből is. A megtekintés nagy élményt ad mindenkinek.